

KULTURARV NACKA

En omvärldsanalys framåt 2030

2016-09-07
Ulrika Westin

Sammanfattning

Kulturarv Nacka- en omvärldsanalys, visar på ett antal nyckeltrender som ger en bild av på vilket sätt kulturarvsarbetet i Nacka bör utvecklas för att svara upp mot framtida behov och utmaningar. Fler gör anspråk på att förmedla, identifiera och påverka kulturarv och dess utformning. Ju mer våra städer och samhällen påverkas och präglas av globalisering och migration, desto viktigare blir det att tillägna sig kunskaper om och förmåga att reflektera över det dåtida historiearvet, identifiera, reflektera och förstå de samtida avtrycken och känna tilltro till de samhällsprocesser som skapar de framtida kulturarvet.

Kulturnämndens bör i enlighet med omvärldsanalysen Kulturarv Nacka verka för att:

- kulturarv ses ur ett dåtids-, samtids- såväl som framtidsperspektiv.
- samverkan stimuleras mellan olika kulturarvsaktörer för att genom synergieffekter bidra till resurseffektiva verksamheter
- möjligheter till dialog och medskapande stöttas i kulturarvsarbetet
- alla medborgare upplever att de kan göra anspråk på det kulturarv som format och formar hela Nacka
- Nackas kulturarv och kulturarvsverksamhet är av hög kvalitet, innovativt, pedagogiskt och tillgängligt
- de unika natur-, kultur och industrimiljöer som finns och de som växer fram bevaras och utvecklas

Nackas kulturarvsarbete berör alla, samlar olika aktörer och frågeställningar om och natur- och kulturmiljöer i det dåtida, samtida och framtida Nacka. Kulturarvsarbetet skapar förutsättningar för hållbarhet, förståelse, meningsskapande och dialog om Nacka förr, nu och i framtiden.

Nacka kommun
Ulrika Westin

Innehållsförteckning

1	Inledning.....	4
1.1	Syfte och genomförande	5
1.2	Definitioner och begrepp.....	5
2	Historisk tillbakablick över Nackas kulturarv	6
3	Omvärldsanalys av kulturarvsområdet från nu -2030	9
3.1	Trendspaning och trendvärdering.....	9
3.2	Framtidsanalys – Kulturarv Nacka 2030.....	11
3.3	Omvärldsanalys av kulturarvsområdet - det nationella perspektivet	11
3.4	Aktörer och visioner i det nationella kulturarvsarbetet.....	13
3.5	Aktörer, processer och arenor inom Kulturarv Nacka.....	15
4	Kulturarv Nacka- utmaningar i gränssnitten	17
5	Slutsatser.....	20
	Referenser	21

I Inledning

I Nacka har kultur- och industrihistoria och förutsättningarna för medborgarna att lära känna sin lokalthistoria prioriterats under lång tid. Kommunen verkar för att kulturarvet ska vara och upplevas som tillgängligt. Museet Hamn kan ses som en del av denna utveckling och började som ett projekt delfinansierats av Europeiska regionalfonden. Museet Hamn har varit i drift som ett kommunalt museum och med upphandlad privat drift sedan april 2014. Inför beslut om en långsiktig inriktning av museets verksamhet och sannolik upphandling av ny driftsaktör har behov av en omvärldsanalys av det bredare arbetet med kulturarv i kommunen uppkommit. Det är viktigt att identifiera en inriktning och ramar för hur kulturarvsarbete i Nacka bör bedrivas för att vara i samklang med trender och snabba omvärldsförändringar. Ett beslut om den framtida inriktningen av verksamheten Museet Hamn bör vara i linje med omvärldsanalysen och ska på ett effektivt sätt bidra till Nackas fyra övergripande mål:

Bästa utveckling för alla - *Alla som bor och verkar i Nacka får bästa möjliga förutsättningar för sin utveckling och för att kunna förverkliga sina egna drömmar och idéer. Kommunen möter varje Nackabo och aktörs behov och ambition med flexibilitet, enkelhet, snabbhet och öppenhet. Stor valfrihet och inflytande på riktigt kännetecknar Nacka. Nyfikenhet, lärande och entreprenörskap präglar verksamheterna liksom lusten att vara kreativ, skapa och uppleva. Alla verksamheter har hög kvalitet och bidrar till en god hälsa.*

Attraktiva livsmiljöer i hela Nacka - *Nacka är en välkomnande, tolerant och nyskapande plats att bo, besöka och arbeta i. Här finns spännande miljöer och levande mötesplatser som är trygga och tillgängliga. Det unika i kommundelarna bevaras och utvecklas. Framkomligheten är god, bebyggelsen tät och varierad och naturen är nära i hela Nacka. Kultur- och idrottslivet är rikt och aktivt. Rent vatten, frisk luft, ett rikt växt- och djurliv och en god bebyggd miljö kännetecknar Nackas miljöambitioner. Kommunen arbetar för en låg klimatpåverkan och en giftfri miljö.*

Stark och balanserad tillväxt - *Nacka växer för fler. Fram till 2030 ska minst 20 000 nya bostäder byggas och 15 000 nya arbetsplatser skapas. Nacka ska ha ett företagsklimat i toppklass. Tillväxten sker med ekologisk, social och ekonomisk hållbarhet på kort och lång sikt. Nacka utvecklas i nära samspel med nackabor, civilsambälle och näringsliv genom att tänka nytt, långsiktigt och innovativt. Genom tillväxten bidrar Nacka aktivt till utvecklingen i Stockholmsregionen.*

Maximalt värde för skattepengarna - *Nacka erbjuder hög kvalitet och effektiv service till alla Nackabor. Rätt saker görs i rätt tid och på rätt sätt, så att kostnaderna blir låga. Kommunen har lägsta möjliga skatt och påverkbara avgifter. Genom öppenhet, inflytande, dialog och stora möjligheter till egna val medverkar Nackaborna till att få maximalt värde för skattepengarna. Nackas ambition att vara bäst på att vara kommun bidrar till prioritering av vad en kommun ska göra och ständig utveckling på alla områden.*

Kulturarv och historia i vardagsmiljön berikar både stads- och landskapsbilden. Det bidrar med identitet och historisk förankring åt en plats och åt dem som lever och verkar där. Kulturarvsarbete bidrar till att skapa en attraktiv livsmiljö och förutsättningar för god utveckling för människor och verksamheter. Kulturarvsarbete utförs av många olika aktörer och har potential att vara en mötesplats för samverkan mellan dessa. En kulturmiljö mår bäst av att brukas, men användningen ska anpassas till kulturhistoriska värden. Samhällsplaneringen ska skydda och tydliggöra kulturmiljöers strukturer i landskap, bebyggelse och fornlämningar. Arbete med kulturarv kan sprida kunskap om dessa värden men också bidra till innovationer i hur de kan brukas och utvecklas.

1.1 Syfte och genomförande

Omvärldsanalysen av Kulturarv Nacka har tagits fram som ett underlag för beslut om inriktning för museet Hamn fram till 2022. Kultur- och fritidsenheten har i arbetet haft stöd från en grupp av referenspersoner med kompetens inom olika frågor inom kulturarvsområdet. Referensgruppen har bestått av fem personer; Annelie Kurttila, enhetschef, Stockholms läns museum
Christer Falk, museichef, Stockholms läns museum
Jon Allesson, affärsutvecklare, Atrium Ljungberg
Katherine Hauptman, gruppchef pedagogik och lärande, Statens Historiska museer
Maria Legars, kommunantikvarie, Nacka kommun
Referensgruppen har bistått med stöd inom till exempel kulturmiljö, museipedagogik, regionalt, nationellt och internationellt arbete inom kulturarvsfrågor i Stockholms län, nationellt och internationellt kulturarvsområdet och med kulturperspektiv på stadsutvecklingsprocesser. Syftet med referenspersonernas arbete har varit att utgöra ett stöd till enhetens strategiska utvecklingsarbete inom kulturarv och kvalitetssäkra utredningen om ett inriktningsbeslut av museet Hamns verksamhet.

1.2 Definitioner och begrepp

I Nacka är stöd till kulturarvs-, kultur- och industrihistorisk verksamhet prioriterat av kulturnämnden. Att kommunens rika kulturhistoria och kulturmiljö bevaras, vårdas och utvecklas är centralt. Begreppen kulturarv och kulturmiljö är, precis som kultur och demokrati, mångtydiga och deras betydelse skiftar beroende på i vilket sammanhang de används och i vilket syfte de lyfts fram. Inom ramen för det här arbetet definieras begreppen på samma sätt som inom den omvärldsanalys regeringen uppdragit åt Riksantikvarieämbetet att göra. I rapporten "Kulturarvsarbetet i samhällsutvecklingen- Redovisning av regeringsuppdrag om omvärldsanalys och kunskapsöversikt avseende kulturarvsområdet" definieras begreppen på följande sätt:
Kulturarv omfattar alla materiella och immateriella uttryck av mänsklig aktivitet genom tiderna. Uttrycken kan vara historiska spår, objekt eller företeelser.

Kulturarv kan också beskrivas som en förutsättning för och resultatet av dynamiska samtal eller förhandlingar om samhällets utveckling.

Kulturmiljö avser de avtryck som de mänskliga aktiviteterna genom tiderna avsatt i den fysiska miljön. Kulturmiljö är hela den av människor påverkade miljön som i varierande grad präglats av olika mänskliga verksamheter och aktiviteter. En kulturmiljö utgör en kontext som kan innehålla föremål, ortnamn eller traditioner som är knutna till platser.

Kulturmiljöarbetet, såväl det offentliga som det som utförs av civila samhällets organisationer, skapar förutsättningarna för människor att göra anspråk på kulturarv genom att bevara, använda och utveckla kulturmiljöer. Offentligt kulturmiljöarbete är de organiserade processer som hanterar kulturmiljöer i samtiden. Utifrån samtidens premisser värderas, väljs, bevaras, används och utvecklas de spår från det förflutna som framtida generationer kan förhålla sig till. Kulturmiljöarbetet möjliggör identitetsskapande processer på såväl nationell, regional som lokal nivå.

Kulturarvande handlar om en interaktion mellan kulturarv och människor, det vill säga den process som skapar förståelse för tillvaron och det sammanhang vi befinner oss i. Om kulturarvande liknas vid ett språk eller symbolsystem är kulturarv orden som vi använder för att beskriva vilka vi är, var vi kommer ifrån och vilka vi vill bli. Kulturarvande sker både på ett individuellt och kollektivt plan.

Historiebruk betecknar ett aktivt handlande där man med utgångspunkt i det förflutna använder historia med ett syfte eller motiv för att skapa mening och legitimitet, förstå nutiden och påverka framtiden.

2 Historisk tillbakablick över Nackas kulturarv

Nacka kommun blev en administrativ enhet 1971 då Nacka stad slogs ihop med Saltsjöbadens köping och Boo landskommun. Namnet Nacka kommer från det bruk med bland annat järnhantering och kvarnar, som Gustav Vasa anlade vid Nacka ström intill Nackaberget och Nacka gård söder om Järlasjön. De äldsta spåren efter mänsklig verksamhet i Nacka är fornlämningarna. För många människor är fornlämningar detsamma som lämningar från forntiden, till exempel fynd från stenåldern (ca 10 000–1 800 f Kr) och gravfält från brons och järnåldern (1 800 f Kr–1050 e Kr). Men fornlämningar är mer än gravrösen och stenyxor, det kan även vara rester av bebyggelse och verksamheter från medeltid (1050–1520 e Kr) och senare historisk tid. Nackas många olika naturmiljöer bär spår av människors verksamheter och omgestaltning av naturen som utgör en viktig del av Nackas kulturarv. Huvuddelen av de kända fornlämningarna i kommunen är gravfält från yngre järnålder (ca 500–1050 e Kr). Det rör sig om ganska små gravfält som i flera fall tycks ha tillkommit under järnålderns slutskede, den epok som även kallas vikingatiden (800-1050 e Kr). Flertalet gravfält ligger i anslutning till den forna farleden genom Stäket- Järlasjön-Sicklasjön. Gravfält vid gårdarna Stora Sickla och Järsla har varit föremål för

arkeologiska utgrävningar och daterats vikingatid. Bland fynden från Stora Sickla finns glaspärlor, facettslipade karneolpärlor, krukskärvor och bronsspännen från 900-talet e Kr. Bland fynden från de arkeologiska utgrävningarna av platsen för Slaget vid Stäket, som utgör grundutställningen på Museet Hamn, har förutom fynden från 1719 års slagfält även fynd från vikingatiden hittats.

Fornlämningar finns även under vatten. Dessa marinarkeologiska lämningar skyddas i likhet med landbaserade lämningar av kulturminneslagen. Nacka är en del av Stockholms innerskärgård med farleder och kustnära äldre bebyggelse och det marinarkeologiska intresset för området är därför högt. Marina kulturmiljöer kan berätta om vilken betydelse vattenvägarna har haft för människorna i vardagslivet, för handeln och i orostider.

I Nacka finns fem områden av riksintresse för kulturmiljövården. Stockholms farled och inlopp, hela Nackas norra kust, med Augustendal, Kvarnholmen och Saltsjöqvarn. Även miljonprogramsområdet Henriksdalsberget med flerbostadshus från 1970-talets början ligger också inom riksintresseområdet. Erstavik som är en herrgårdsmiljö med olika byggnader i en öppen, odlad dalgång samt prästbostället Källtorp med kringliggande bebyggelse och landskap är också ett riksintresse liksom brukslämningarna vid Nacka ström. De senare utgör en tidig industriell miljö med 1500-talsanor baserad på vattenkraften i Nackaån. Lämningarna speglar förutsättningen för den äldsta industriella verksamheten i Stockholmstrakten. Andra riksintressen som finns i Nacka är centrala Saltsjöbaden, en bad-, kur- och segelsportort från 1890-talet med planering och arkitektur som visar idealen kring sekelskiftet 1900. Vidare är även villaområdet Storängen som grundades 1904 utmed Saltsjöbanan och som speglar det tidiga 1900-talets arkitekturideal, med individuellt utformade villor på stora lummiga tomter ett riksintresse.

Farledsmiljön med inloppet till Stockholm, som löper längs hela Nackas norra kust, speglar skärgårdens betydelse för huvudstadens sjöfart, livsmedelsförsörjning, rekreativliv och levnadsbetingelser för innerskärgårdens befolkning sedan medeltiden. Farledens övergripande karaktär, med ett glesbebyggt skärgårdslandskap i områdets östra del och ett mer tätbebyggt och på industrihistoria rikt landskapsparti i områdets västra del ska respekteras. Nya byggnader ska inordnas i respektive delområdes övergripande karaktär. Erstavik rymmer kulturmiljöer från många sekler och de grusvägar som idag genomkorsar området har huvudsakligen samma sträckning som på 1700-talet, även om en del av vägarna idag reducerats till stigar i skogsmarken. Erstavik, som är i privat ägo, är det enda område i Nacka idag med någon form av jordbruk och i stora delar av landskapet finns tydliga spår av äldre jord- och skogsbruk. Bruksmiljön som Gustav Vasa anlade vid Nacka ström utvecklades som ett brukssamhälle med kapell, bostäder och jordbruk och var, som nämnts inledningsvis, det första större markområdet med namnet Nacka. Vid denna tid var trakten en jordbruksbygd, men vid gränsen mot Stockholm fanns vårdinstitutionen Danvikens hospital som Gustav Vasa också anlade vid 1500-talets mitt. Sjukhusinrättningen liknade ett

storgods med eget kapell och flera gårdar under sig där mindre industrier anlades, till exempel becksjuderier, textiltillverkningar och kvarnar. Invid Danvikens hospital anlades en kyrkogård som idag är övergiven, räknas som en ödekyrkogård och skyddas som fornlämning enligt 2 kapitlet kulturminneslagen. I Nacka finns tre församlingar Nacka, Boo och Saltsjöbaden inom Svenska kyrkan. Alla tre har kyrkomiljöer som skyddas av kulturminneslagen. Sicklaön fick genom Saltsjöbanan på 1890-talet järnvägsanknutna industrier och villasamhällen. Saltsjöbanans slutstation Saltsjöbaden anlades som en kur- och villaort vid Baggensfjärden för i första hand välbeställda stockholmare. Villasamhällen, med bland annat Storängen som ett riksintresse, växte upp längs Saltsjöbanans sträckning.

I takt med industrialiseringen och de många industrietableringarna uppfördes bland annat inom kvarn områdena längs norra kusten moderna silobyggnader i rå betong eller naket stål. När produktionsvillkoren förändrades anpassades fabriksbyggnaderna, vilket resulterade i byggnader som successivt uppförts samt byggts på, om och till. Det är förklaringen till den mångfald av storlek, volymer, material, formspråk och byggnadshöjder som präglar bebyggelsen i industrimiljöerna i Nacka. Vid dessa industrietableringar utanför staden saknades bostäder och samhällsservice i närheten. Industrin hade därför ofta en samhällsbyggande funktion. Kring fabriksområdena uppfördes arbetarbostäder, tjänstemannavillor, skolor, handelslokaler och successivt, i samband med att antalet anställda ökade, växte egnahemsområden och villastäder fram. Strax efter andra världskriget tillkom även större flerbostadsområden, detta märks tydligast på Sicklaöns västra delar.

Efter 1900-talets mitt lades industriproduktionen ner eller flyttades. Kvar blev stora tomma lokaler som hyrdes ut till diverse företag och användes som lager, bilverkstäder, hantverkstillverkning, konstnärateljéer etc. Under 1970-talet och tidigt 1980-tal presenterades olika förslag för hur områdena skulle utvecklas, vanligtvis med rivning som utgångspunkt. Framåt mitten av 1980-talet växte emellertid insikten om industrimiljöernas betydelse för kulturarvet. Bebyggelsen inventerades och i de planer som gjordes under slutet av 1980-talet och under 1990-talet var utgångspunkten bevarande och återanvändning av industribyggnaderna. Industrielokalerna byggdes om för handel, kontor, hotell och bostäder och områdena kompletterades med ny bebyggelse. Den senare bebyggelsen utgör en ny årsring i områdena och berättar om de ständiga förändringar av ekonomiska, institutionella, sociala och kulturella förutsättningar som präglat samhällsutvecklingen.

Under 2016 har nya byggnadsminnen tillkommit i det område som utgör den riksintressanta farledsmiljöns västra del. Det gäller ett flertal byggnader på Kvarnholmen, till exempel Havrekvarnen, Munspelet, radhusen, smalköket och disponentvillan, men även Danvikens hospital som även nämnts ovan. (Sammanfattat ut Nackas Kulturmiljöprogram och Kustprogram, 2011)

Idag och sedan millennieskiftet står vi i och inför en ny urbaniserings- och stadsutvecklingsprocess som inte sett sitt motstycke sedan de år under 60- och 70-talen då stora delar av Sveriges miljonprogramområden växte upp i snabb följd. I Nacka har vi flera olika sådana områden som nämns i Nackas kulturmiljöprogram från 2011. I Fisksätra, som är ett av de mest mångkulturella områdena i Nacka, är ett av de radhusområden som byggdes i Fisksätra beskrivet i kulturmiljöprogrammet, men miljonprogramsområdet har inte lyfts fram. I Fisksätra, med miljon programmet på insidan av Saltsjöbanan spår, ligger på sjösidan om samma spår, Museet Hamn.

3 Omvärldsanalys av kulturarvsområdet från nu - 2030

En omvärldsanalys handlar om att identifiera trender och förändringar i omvärlden som påverkar den verksamhet som står i fokus. En frågeställning som arbetet utgår ifrån identifieras, en tidsram för analysen slås fast och en idé om vilka faktorer man kan påverka eller de som är svåra att påverka tas fram. Det påverkbara brukar man identifiera som invärlden, det som man indirekt kan påverka som närvärlden och det som man inte kan påverka som omvärlden. Megatrender är övergripande, långsiktiga förändringar med direkt och indirekt påverkan på omständigheter, processer och föreställningar i hela samhället från den lokala till de globala nivån. Globalisering, urbanisering, digitalisering, hållbar utveckling och individualisering är exempel på megatrender.

3.1 Trendspaning och trendvärdering

I det här arbetet har vi utgått ifrån frågan ”Vilka är de mest avgörande förändringarna i omvärlden och närvärlden som påverkar utvecklingen av kulturarvsarbetet i Nacka fram till 2030? Genom trendspaning med bland annat referenspersonerna för arbetet och genom studier av en mängd olika skrifter, artiklar och omvärldsrapporter inom kulturarvs- och museiområdet identifierades initialt ett knappt trettio olika trender varav flera på olika sätt kan ses som besläktade eller kopplade till några av de megatrender som lyfts fram som pådrivande av förändring inom flertalet samhällsprocesser.

För att vidare ta fram de mest betydelsefulla trenderna, nyckeltrender, har en värdering gjorts där samtliga identifierade trender värderas utifrån två parametrar:

- 1- Trendens framtida utveckling som värderas på en skala från osäker till säker
- 2- Trendens betydelse för frågeställningen ”Vilka är de mest avgörande förändringarna i omvärlden och närvärlden som påverkar utvecklingen av kulturarvsarbetet i Nacka fram till 2030?” på en skala från låg till hög

Följande 10 trender är i enlighet med trendvärderingen analysens viktigaste trender, de så kallade nyckeltrenderna.

Namn på trenden	Kort beskrivning av trend	Drivs framåt av
-----------------	---------------------------	-----------------

On-demand/Pop-up	Ökande krav på levande urbana "on-demand-öppna" och "pop-up-betonade" miljöer och mötesplatser som är tillgängliga 24/7.	Urbanisering, digitalisering
Tunnelbanan kommer till stan	Tunnelbaneutbyggnad skapar nya lokala identiteter och nya definitioner av centrum/periferi i kommunen	Urbanisering
Museer som "multiarena" och mervärde	Museer förväntas vara mer av mötesplatser med brett utbud och "något för alla" än platser för utställningar av samlingar som visas upp och "en-vägs kommuniceras"	Urbanisering, individualisering
Nya medborgare- nya lokala identiteter	Med en ökande befolkning kommer ökande behov av att spegla och reflektera över lokal identitet och lokalt kulturarv och hur dessa påverkas av inflyttning/migration.	Urbanisering, migration
Mer kulturarvande	Ökat fokus och politiskt intresse för kulturarvsfrågor genom snabba stadsutvecklingsprocesser och migration på grund av konflikter	Migration, urbanisering
Växande stöd för extrema åsikter- kulturarv som slagträ	Tilltagande stöd för extrema politiska inriktningar där kulturarv används som verktyg eller slagträ i såväl mer traditionellt politiskt arbete och debattformer som i nyare tappning i sociala medier och digitala plattformar.	Migration, digitalisering
Digitalisering av kulturproduktion och konsumtion	Nya sätt att skapa och ta del av kultur utvecklas. Etablerade former, platser och omständigheter att verka på utmanas. De behöver uppdateras eller omdefinieras	Digitalisering
Gamification	Spelutveckling och intresse för olika spel och rollspelsutveckling är på stark frammarsch, påverkar och inlemmas i nya områden och verksamhetsfält.	Digitalisering
Nya sociala system	Nya kommunikationssätt förändrar våra sociala system och ställer nya krav på ledning av kreativa processer och kulturverksamheter	Digitalisering
Deltagarinvolvering	Besökare förväntar sig att kunna påverka och interagera mer med verksamhet/utbud	Individualisering, digitalisering

3.2 Framtidsanalys – Kulturarv Nacka 2030

Genom de identifierade nyckeltrenderna kan man föreställa sig hur kulturarvsarbetet kan behöva utvecklas. Urbaniseringsprocessen, med mellan 15 000 och 20 000 nya bostäder, förväntas öka antalet medborgare med åtminstone 40 000 fram till 2030. Det handlar om en nästan femtioprocentig ökning av antalet invånare jämfört med 2016. I processen kan det uppstå konflikter och spänningar mellan vad och vilka delar av samhället, byggnader och platser som ska bevaras, utvecklas och vilka som ska ge plats för nya behov, områden, infrastruktur och fastigheter. Vilket kulturarv ska bevaras och vad kan rivas? Fler frågor om kulturarv debatteras och fler och fler medborgare kommer att ha åsikter om detta.

De nya medborgarna, lever och samverkar i nya typer av relationer, i nya sociala nätverk och förflyttar sig med tunnelbana till och från Nacka. De upplever hela Sicklaön som en förlängning och del av Stockholms innerstad. Uppfattningar och upplevelser av centrum och periferi i Nacka förändras. Nya ”centrala” platser växer fram. Då växer också förväntningar på ett utvecklat stadsliv med offentliga rum, spännande kulturliv, museer, caféer, restauranger och utställningar av skilda slag. De nya nackaborna vill ha mer-öppna och pop-up betonade möjligheter i kulturlivet i Nacka. Som kulturkonsument, kreativt utövande medborgare eller som professionell konstnär förväntar sig medborgarna attraktiva mötesplatser i hela Nacka. Framtidens nackamedborgare och besökare vill påverka och interagera mer med kulturutbudet och kulturarvet, både digitalt och fysiskt. Den nya fysiska miljön, Nacka stad, som växer fram är en del av Nackas framtida kulturarv. Att låta medborgarna vara delaktiga och påverka utformningen, är viktigt för att skapa en attraktiv livsmiljö i det framtida Nacka. Spelutvecklingen påverkar hela samhället och skapar nya möjligheter att nå ut med både kunskaper och berättelser. Ett växande spelintresse skapar nya arenor för att påverka och medverka i kulturarvsarbete.

Nackas kulturarv kommer att ta plats på ett mer självklart sätt i politik och samhällsutveckling och fler kommer att göra anspråk på att förmedla, identifiera och påverka dess utformning. Ju mer våra städer och samhällen påverkas och präglas av globalisering och migration, desto viktigare blir det att tillägna sig kunskaper om och förmåga att reflektera över det dåtida historiarvet, identifiera, reflektera och förstå de samtida avtrycken och känna tilltro till de samhällsprocesser som skapar de framtida kulturarvet.

3.3 Omvärldsanalys av kulturarvsområdet - det nationella perspektivet

Under 2016 läggs en ny kulturarvsproposition fram. Delar av de underlag som tagits fram och publicerats har kunnat användas i den här utredningen. En vision för kulturmiljöarbetet 2030 som Riksantikvarieämbetet tagit fram pekar på att

”Alla, oavsett bakgrund, upplever att de kan göra anspråk på det kulturarv som format Sverige”. Det innebär att framtidens kulturmiljöarbete är avgörande för ett inkluderande samhälle genom att erbjuda alla:

- Samtal som utmanar föreställningar om samhällets utveckling
- Förutsättningar att förstå samtiden
- Möjlighet att utveckla samhällsengagemang, tillit och gemenskap.

Den nationella visionen för kulturmiljöarbete går mycket väl att tillämpa på det lokala kulturmiljöarbetet i Nacka och vår egen trendspaning pekar i liknande riktning.

I rapporten ”Kulturarvsarbetet i samhällsutvecklingen- Redovisning av regeringsuppdrag om omvärldsanalys och kunskapsöversikt avseende kulturarvsområdet” har fyra samhällstrender identifierats. De handlar om:

- Förändrad resursfördelning och påfrestningar på miljön
- Förändring av det politiska landskapet
- Förändrad upplevelse av tillhörighet
- Förändrade relationer och nätverk.

Samhällstrenderna pekar på en utveckling där samhället och verkligheten upplevs allt mer komplex och fragmentiserad och där utbytet av information och idéer sker snabbare än någonsin.

I jämförelse med vår omvärldsanalys ser man att de samhällstrender inom hållbarhet och resursfördelning som lyfts nationellt inte i samma utsträckning lyfts fram i vår omvärldsanalys, medan övriga tre samhällstrender som handlar om förändrade politiska landskap, tillhörighet och nätverk till stora delar är gemensamma med analysen i den här utredningen.

Utifrån de identifierade trenderna föreslås framtidens samhällsfrågor bland annat handla om:

- Förmågan att balansera sociala spänningar
- Förhandlingar kring formerna för den nationella gemenskapen
- Formerna för hur samhället hanterar snabba förändringar och ökad komplexitet

På kulturarvsområdet har fokus på identitet, social sammanhållning och inkludering ökat under 2000-talet och kopplats till under- och överordning och frågor om vem som har rätt till kulturarv, berättelser och platser. Kultur har allt mer kommit att uppfattas som resultatet av flera samspelande faktorer som till exempel etnicitet, språk, religion, klass, kön eller könsöverskridande uttryck. Diskussioner om hur orättvisor, diskriminering och kränkningar i det förflutna bör hanteras i samtiden har också ökat. Diskussionen har inkluderat repatriering av föremål i västerländska museisamlingar. Kritiker har i detta sammanhang framhållit att repatrieringsarbete av föremål inte leder till önskade sociala förändringar utan enbart till att skriva om historien.

I Museiutredningen (SOU 2015:89) konstaterar man att landets museer karaktäriseras av stor mångfald. Man söker vidare efter olika faktorer, förutom den organisatoriska, som kan beskriva mångfalden och som påverkar och formar

museernas verksamhet och historia. Det handlar framför allt om samspelet mellan besökare och museernas personal och olika aktörers deltagande i och inflytande över den museala verksamhetens utveckling och meningsskapande uppgifter.

Flera museer framhåller att kraven på att de ska utföra fler samhällliga funktioner ökar; nya typer av utställningar som attraherar nya kategorier av besökare efterfrågas såväl från huvudmän som från besökare. Samtidigt ska museerna tillgodose allmänhetens krav på snabb information. I museiutredningen påpekas att flertalet av de större museerna ligger i storstäder där publiken är relativt diversifierad. Besökare ställer krav på att vara medskapare samtidigt som man är beredd att betala för att konsumera upplevelser. Detta leder till förändrade perspektiv på museernas roll som förvaltare av samlingar och till en mer utåtriktad roll med förändrad attityd gentemot en bredare publik. (SOU 2015:89) Museer förväntas i allt högre grad bli arenor för soft power, där ”soft power” pekar i en riktning mot att man arbetar med att attrahera besökare och medborgare och erbjuda en möjlighet att påverka och samverka med museet. (Dexter Lord, G. & Blankenberg, N. 2015. Cities, Museum and Soft Power. The AAM Press citeras i rapporten Kulturarvsarbetet i samhällsutvecklingen s. 43) Soft power begreppet kan förstås i motsats till ”hard power” som handlar om hård styrning av berättelsen och där den mer traditionella typen av museer med statiska utställningar. Museer förväntas i framtiden vara mer av öppna och inkluderande arenor för innovation, möten, kunskapsutbyten och debatt om samhällsutvecklingen. Den framtida utvecklingen för museerna bör ses i relation till den generella utvecklingen på upplevelsemarknaden och går bort från synen på museet som en plats där man får ta del av utställningar och berättelser om ”hur det var förr”. Nya finansieringsformer av kultur och växande verksamheter inom kreativa näringar, speglar förhållningssätt till produktion av varor och tjänster som bygger på möjligheten att förstå och påverka konsumenten. Nya teknologier utvecklas för att kartlägga och stimulera konsumtion. Värdena i dessa processer är ofta upplevelsebaserade och definieras i en komplex process mellan producenten och konsumenten. På kulturarvsområdet syns detta tydligast i museisektorn (SOU 2015:89)

3.4 Aktörer och visioner i det nationella kulturarvsarbetet

De främsta myndigheterna på kulturarvsområdet är Riksantikvarieämbetet, Länsstyrelserna, 14 så kallade centralmuseer och Riksutställningar. Dessutom finns några övriga nationella myndigheter som har ansvar för områden som kan definieras inom kulturarvsområdet: Kungliga biblioteket, Riksarkivet, Musikverket och Institutet för språk och folkminnen.

Kulturrådet, Myndigheten för kulturanalys, Forum för levande historia och Nämnden för hemslöjdsfrågor är exempel på andra myndigheter som på olika sätt verkar inom kulturarvsområdet. Vissa myndigheter har uppdrag vars

genomförande påverkar den fysiska miljön som Energimyndigheten och Statens konstråd och i övrigt kan även Lantmäteriet, Boverket, Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor, Tillväxtverket, Folkhälsomyndigheten och Svenska Institutet ha uppdrag som genomförs och påverkar kulturarvsarbetet i Sverige. Exempel på nationella organisationer inom kulturarvsområdet är Svenska kyrkan, Sveriges Hembygdsförbund, ICOMOS Sverige och ArbetSam. På museiområdet finns också övergripande intresseorganisationer som Riksförbundet Sveriges museer och Läns museernas samarbetsråd. Till det civila samhället hör dessutom de nationella minoriteternas föreningar och organisationer. (Ur rapporten om Kulturarvsarbetet i samhällsutvecklingen 2016:32).

Det civila samhällets organisationer är av central betydelse i kulturarvsarbetet och för demokratin genom sin aktiva roll i samhällsdebatten och möjligheten att rikta kritik mot myndigheter och beslutsfattare. Flera av det civila samhällets organisationer bidrar också till bevarandet av en mångfald av historiska spår – även den typ av kulturarv som inte är skyddade enligt lag eller omfattas av andra styrmedel. (Rapporten om Kulturarvsarbetet i samhällsutvecklingen 2016:32)

Det finns en stor variation av museer och museiorganisationer i landet. De har olika uppdrag på internationell, nationell, regional och lokal nivå och arbetar ofta utifrån vitt skilda förutsättningar vad gäller bland annat finansiering, organisationsform, huvudmannaskap och verksamheternas inriktning. Det är därför svårt att definiera och avgränsa museisektorn. (Rapporten om Kulturarvsarbetet i samhällsutvecklingen 2016:29)

2009 antogs regeringens proposition Tid för kultur (prop. 2009/10:3) och därmed nya kulturpolitiska mål. Regeringen påpekade att det fanns behov att omformulera dessa för att tydligare betona kulturens egenvärde och oberoende, medborgarperspektivet och kulturens roll i samhället. I propositionen aviserade också regeringen att en utredare skulle tillsättas för att ta fram en ny modell för samspelet mellan staten, den regionala och den kommunala nivån när det gäller statliga bidrag till regional och lokal kulturverksamhet. Resultatet blev kultursamverkansmodellen som sattes år 2011. Syftet var att skapa ett ökat utrymme för regionala prioriteringar och variationer. (Rapporten om Kulturarvsarbetet i samhällsutvecklingen 2016:27) I Stockholms län har man valt att inte ingå i kultursamverkansmodellen därför har man heller inte i samma utsträckning som i andra regioner etablerat en utvecklad samverkan inom kulturarvsfrågor i länet.

Under 2015 presenterades SOU 2015:89, Ny museipolitik, där förslag om bland annat inrättande av en ny museimyndighet lades fram. Under 2016 har man föreslagit att en museimyndighet inrättas från 2018. Förslaget innebär att man skapar en central museimyndighet med ansvar för hela den historiska utvecklingen i Sverige, från äldre tid till i dag. De uppgifter som myndigheten Statens historiska museer, myndigheten Livrustkammaren och Skoklosters slott

med Stiftelsen Hallwylska museet i dag ansvarar för samlas i enlighet med förslaget, i en myndighet, Statens historiska museer.

I sitt arbete under parollen ”Känn dig som hemma på framtidens museum” har Riksförbundet Sveriges museer sedan 2014 arbetat med att identifiera ett antal områden som man gemensamt bedömer att museerna behöver förstärka och utveckla sin verksamhet inom. Dessa fyra områden beskrivs som;

- Inkludering - fler berättelser
- Digitalisering - tillgänglighet och samskapande
- Ekonomi - medvetenhet om museets värde
- Samverkan - större verkan

Inledningsvis konstaterar man att det är avgörande inför framtiden att skapa förutsättningar för social, ekologisk och ekonomisk hållbar utveckling. Museerna på olika sätt bidra till ett hållbart samhälle för framtida generationer. I övrigt är de trender, utmaningar och möjligheter för utveckling av museer som beskrivs i stora stycken i överensstämmelse med övrig omvärldsanalys som beskrivs ovan. Genom medlemskap i Riksförbundet tar Nacka del av dess tjänster inom bland annat omvärldsbevakning, finansiering, hållbarhetsfrågor och inkludering.

3.5 Aktörer, processer och arenor inom Kulturarv Nacka

Det finns många olika aktörer som arbetar med kulturarvsområdet i Nacka. Kommunens kulturarvs- och kulturmiljöarbete har bäring såväl på de inom plan- och bygglagen stadgade delarna av stadsbyggnadsprocessen och på arbete inom kulturprocessen. God samordning mellan dessa processer bör eftersträvas för att på ett fullödigt och effektivt sätt möta Nackas snabba urbanisering och framtida utmaningar. I projektet Konsten att skapa stad, som drivs i kommunen, finns ytterligare möjligheter att skapa god samverkan runt både det samtida och det framtida kulturarvet och ta del av kunskap och kompetens inom medskapande processer som byggts upp inom projektet.

I kommunens riktlinjer för hållbart byggande lyfter man fram att stadsbyggandet i Nacka ska verka för att skapa rum för olika verksamheter, blandad bebyggelse och attraktiva mötesplatser, att offentlig konst finns eller tillkommer i närområdet och att stadsbyggnadsprojekten bidrar med flexibla byggnader som innehåller flera funktioner och som har möjlighet till verksamhet under dygnets alla timmar. Flexibla byggnader med multifunktion behövs för flertalet verksamhetsområden. Arenor och mötesplatser för kultur- och kulturarvsverksamhet kan utvecklas i en riktning som gör det möjligt att samla flera olika utbud av verksamheter.

Enligt kulturnämndens reglemente ska kulturprocessen uppmärksamma och vara rådgivande till utformning och utsmyckning av offentliga platser och byggnader och bostadsområden och verka för bevarande av estetiskt och kulturhistoriskt värdefulla byggnader, anläggningar och anordningar. Det kommunantikvariska uppdraget ligger däremot under miljö- och stadsbyggnadsnämnden och inom stadsbyggnadsprocessen. För att maximera olika satsningar på kulturarvet bör

god samverkan i dessa gränssnitt eftersträvas och ansvarsfördelning mellan stadsbyggnads- och kulturprocessen vara tydlig. Då kulturarvsverksamhet även har gränssnitt mot många andra olika verksamheter, exempelvis fastighet, skola, fritid, natur och park kan området fungera väl för att underlätta samverkan mellan de kommunala processerna.

Kulturnämnden finansierar ett antal olika verksamheter där Museet Hamn, Kulturhistoriskt arbete och lokalhistoriskt arkiv och Hembygds-museet vid Nyckelviken inom ramen för kulturavtal med Dieselverkstaden, tillhör de mer omfattande verksamheterna.

Länsmuseet är en från Nacka kommun helt fristående regional kulturarvsaktör som drivs i stiftelseform och med ett flertal kommuner i länet som stiftare. Nacka tillhör inte stiftarna av länsmuseet och efter som man inte i Stockholms län valt att gå in i kultursamverkans- modellen finns heller inte en uttalad regional samverkan inom kulturarvsfrågor. Stockholms länsmuseum har sin bas i Nacka genom utställningshall och kontor i Dieselverkstaden i Sickla.

Vidare finns ett antal så kallade konstnärshem med olika omfattning på sin verksamhet i Nacka och där tillhör Stiftelsen Kajsa och Olle Nymans konstnärshem de mer etablerade och Föreningen Renqvists verkstad är under utveckling med sikte på att etablera en mer kontinuerlig och öppen verksamhet med inriktning på barnfamiljer.

Fisksätra museum drivs i föreningsform och fokuserar på vad kulturarv, kultur och ett museum är och kan vara, har barn och unga som målgrupp och tar avstamp i frågeställningar om hur det globala och lokala perspektiven kan samverka. Ett antal olika fastighetsbolag som har bestånd i Nacka tillhör också kulturarvsaktörerna i Nacka. Det finns tre aktiva hembygdsföreningar i Nacka som verkar i varsin del av kommunen. Hembygdsföreningarna bedriver olika typer av verksamhet inom alltifrån traditionellt firande av olika högtider och skolverksamhet inom kulturarvsområdet till bevarande av kulturmiljöer och kunskaphöjande verksamhet för olika målgrupper. Kompetens och kunskap om det lokala kulturarvet inom hembygdsföreningarna är omfattande och det finns intresse från föreningarna att omsätta den i exempelvis olika typer av skylt- eller skolprogram för medborgare och besökare. I övrigt finns många olika föreningar och enskilda kulturaktörer som på olika sätt bidragit genom intresse för och genom avgränsade uppdrag eller i form eget arbete inom kulturarvsområdet genom bland annat olika typer av bokproduktion, föreställningar, guideade kulturhistoriska vandringar eller utställningar. I Fisksätra har biblioteket i samverkan med bland annat Stena fastigheter drivit projekt inom kulturarvsområdet. Det gäller bland annat Fisksätra Digitala Allmänning, FDA, som är ett lokalt digitalt bildarkiv som omfattar 1500 unika bilder, som var en gåva till Fisksätra bibliotek från Fisksätra fotoklubb av Majken Wahlströms efterlevande. Kulturnämnden fördelar projekt- och verksamhetsstöd till kulturaktörer inom ramen för kulturstöden.

Arenor för kulturarvsverksamhet överensstämmer i stort med ovan beskrivna aktörer. Dessa arenor är endast i liten mån tillgängliga och/eller bokningsbara för civilsamhälle eller andra aktörer inom det fria kulturlivet. De arenor som finns i kommunal regi eller på uppdrag av kommunen upptas i stor utsträckning av fasta utställningar eller verksamheter som planeras av varje aktör separat och samverkan mellan aktörer och arenor är svagt utvecklad.

Det finns andra kulturhistoriskt intressanta miljöer i kommunen, med potential att fungera som arenor för kulturarvsverksamhet. Svindersvik (som ägs av Nordiska museet) och Stora och Lilla Nyckelviken (som ägs av Nacka kommun) är tre byggnaderna var sommarnöjen under 1700- och 1800-talen och är tillgängliga för allmänheten med visningar och öppethållande under hela eller delar av året. I Saltsjöbaden bedrivs utställnings-, föredrags- och konsertverksamhet i Grünwaldsvillan som är privat ägd.

I forskningsöversikten som tagits fram inom den nationella utredningen inför ny kulturarvsproposition (bilaga till rapporten Kulturarvsarbete i samhällsutvecklingen), tänker man sig att kulturarvsarenan kan utvidgas utanför museirummen eller utställningarnas kurerade rum och omfatta stadslandskapet. Genom ett breddat sätt att se på kulturarvsarenan, som något mer än ytan för ett museum eller en utställning och där såväl stadslandskapet som natur- och kulturreservat ingår, öppnas helt nya möjligheter och områden för samverkan kulturarvsarbetet. På så sätt kan kulturarvsarbete omsättas på nya platser och spridas till nya grupper av medborgare och aktörer än ”de redan museifrälsta”. I Fisksätra, där museet Hamn ligger finns på andra sidan om Saltsjöbanans spår ett av Nackas miljonprogramsområden, en kulturmiljö från sjuttioalet, insprängt på en extremt begränsad yta med potential att vara en arena för det samtida kulturarvsarbetet i Nacka. Fisksättras läge intill naturreservatet Skogsö utgör en potentiell natur- och kulturmiljöarena där kulturarvsarbetet kan spilla över ut i natur- och kulturmiljön. Villa Caprifol i Fisksätra, är en annan kulturhistoriskt intressant miljö som kommunen äger och som har potential som kulturarvsarena i Fisksätra.

4 Kulturarv Nacka- Utmaningar i gränssnitten

I omvärldsanalysen ser vi att kulturarv på sikt sannolikt prioriteras högre inom flera olika områden. I Nacka kan vi genom att låta kulturarvsarbete stimulera förmågan att vända och vrida på olika tidsperspektiv och föreställningar om kulturarv i dåtid, nutid och framtid bidra till förståelse för samhällets komplexitet och utmaningar. Perspektivskiften bidrar genom att fler involveras också till bättre förutsättningar för att alla får kunskap om och känner tillhörighet till Nackas kulturarv. Ju fler aktörer och områden som involveras desto bättre

förutsättningar att nå ut och skapa en känsla av tillhörighet. Ett antal punkter eller områden, som beskrivs nedan, framträder i omvärldsanalysen som viktiga i utvecklingen av Nackas framtida kulturarvsarbete. Det är viktigt att utnyttja synergieffekter, stimulera bred samverkan, ta in medskapande processer, verka för kulturarvsperspektiv finns med i stadsutvecklingen och att stimulera utveckling av nya pedagogiska grepp i hela kulturarvsarbetet. Det Nacka som finns idag, det som växer fram nu och det som kommer att växa fram tillhör vårt dåtida, samtida såväl som vårt framtida kulturarv där alla medborgare, aktörer och kulturella uttryck kan mötas för samspel i reflektion över såväl dåtid och samtid som framtid.

Synergieffekter -Utnyttja synergier mellan olika aktörer i Nackas kulturarvsarbete

Kulturnämnden finansierar i olika uppdrag tre verksamheter inom kulturarvsområdet. Museet Hamn och Dieselverkstadens lokalhistoriska arkiv med kulturhistoriska verksamhet inklusive hembygdsmuseet i Nyckelviken. Verksamheterna bedrivs på tre skilda arenor med geografiskt och praktiskt skiftande förutsättningar och omgivning. Besökarna representerar olika målgrupper och det bör finnas goda möjligheter att skapa mer synergi i kulturarvsarbetet genom att bredda samverkan mellan dessa. Genom kulturstöd ges förutsättningar för andra fristående kulturarvsaktörer att driva verksamhet eller projekt inom kulturarvsområdet. Med mer samverkan mellan fler aktörer kan arenor och verksamhet blir mer resurseffektiva.

Samverkan- Mer samverkan mellan kulturarv och konst i de offentliga rummen i Nacka

Genom att tunnelbanan kommer till Nacka framåt 2025 kan vi förvänta oss utveckling av nya noder och uppfattningar av centrum/periferi i kommunen och nya centralt belägna offentliga rum växer fram. Den genom Stockholms läns landstings kulturnämnd regionala satsning på konstnärlig gestaltning av länets nya t-banestationer har redan påbörjats. Det finns potential att utveckla interaktion och dialog med medborgarna om den framtida gestaltningen och konstnärliga utsmyckningen av Nackas nya stationer, den framväxande bebyggelsen och de stadsrum som växer fram i anslutning till dessa. Här kan kulturarvsarbete ha fokus på det framtida kulturarvet.

Nya behov- Stadsutvecklingen skapar nya och växande behov av Nackas kulturarv

Nackas natur- och kulturresevat är allt viktigare att tillgängliggöra, bevara och utveckla när Nacka växer och blir en tätare stadsmiljö. Behoven av natur-och kulturresevat, grönområden, parker eller överhuvudtaget för medborgarna tillgängliga offentliga rum, kommer att accentueras i takt med att de mer urbaniserade miljöerna växer fram. Både inom kommunens natur- och kulturresevat och i de mer urbana grönområdena finns goda möjligheter att erbjuda mer friluftsoorienterade kulturarvsaktiviteter som både kan berika

medborgarnas stolthet, identitet, känsla av tillhörighet och även bidra till god folkhälsa.

Medskapande- Nya Nackabor med lust att delta och påverka

I Nacka växer befolkningen med knappt femtio procent fram till 2030. Kulturmiljöarbetet ska utgå från perspektivet att alla människor, oavsett bakgrund, kan kulturarva i förhållande till alla former av historiska spår och platser. Om alla kan göra anspråk så har alla lika del i kulturarvet. Med ett kulturarvsarbete som erbjuder alla medborgare möjlighet att utforska det förflutna tränas ens förmåga att känna empati och förstå andra perspektiv och sätt att leva. Det kan väcka nyfikenhet och engagemang i mötet med andra människor i samtiden och väcka lust att påverka framtida utveckling. Spåren från det förflutna erbjuder på så sätt möjligheter att utforska det främmande och framtiden.

Pedagogisk utveckling- Stärkt kulturarvs pedagogik inom olika verksamheter

I gränssnitten mellan natur-, friluft-, kultur-, och fritidsverksamheter kan kulturarvsarbetet stödja utveckling av goda förutsättningar för olika aktörer att tillsammans med skolor i kommunen skapa aktiviteter som tillgängliggör Nackas kulturarv och erbjuder möjligheter att lära känna platsens historia. Ett digitalt och fysiskt tillgängligt och pedagogiskt förmedlat kulturarv i stads-, natur- och kulturmiljöerna kan också stimulera medborgarna att promenera eller vandra för att ta del av Nackas rika kulturmiljöer, lära sig om dess historia eller att ”bara vara” och njuta av tystnaden och lugnet.

5 Slutsatser

Kulturnämndens bör i enlighet med omvärldsanalysen Kulturarv Nacka verka för att:

- kulturarv ses ur ett dåtid-, samtids- såväl som framtidsperspektiv.
- samverkan stimuleras mellan olika kulturarvsaktörer för att genom synergieffekter bidra till resurseffektiva verksamheter
- möjligheter till dialog och medskapande stöttas i kulturarvsarbetet
- alla medborgare upplever att de kan göra anspråk på det kulturarv som format och formar hela Nacka
- Nackas kulturarv och kulturarvsverksamhet är av hög kvalitet, innovativt, pedagogiskt och tillgängligt
- de unika natur-, kultur och industrimiljöer som finns och de som växer fram bevaras och utvecklas

Nackas kulturarvsarbete berör alla, samlar olika aktörer, frågeställningar och natur- och kulturmiljöer i det dåtida, samtida och framtida Nacka. Kulturarvsarbetet skapar förutsättningar för hållbarhet, förståelse, meningsskapande och dialog om Nacka förr, nu och i framtiden!

Referenser

Historia inspirerar till förändring- Strategisk förändringplan, 2013, Statens historiska museer

Kulturmiljöprogram för Nacka kommun,

2011, http://infobank.nacka.se/Ext/Bo_Bygga/planer_program/kulturmiljoprogram.pdf

Kustprogram för Nacka

kommun, <http://www.nacka.se/globalassets/kommun-politik/dokument/programplaner/kustprogram.pdf>

Kulturarvsarbetet i samhällsutvecklingen- Redovisning av regeringsuppdrag om omvärldsanalys och kunskapsöversikt avseende kulturarvsområdet, Riksantikvarieämbetet 2016

Museerna och besökarna 2050- En framtidsantologi från Riksutställningar, Riksutställningar 2015

Podcasten Fabels Värld, om museernas digitalisering- Vilken roll spelar digitaliseringen för museer? Intervju med Michael Edson, digital strateg på Smithsonian Institution i Washington, för ett samtal om hur små och stora museer kan förhålla sig till den digitala utvecklingen. <https://soundcloud.com/fabelkommunikation/fabels-varld-museernas-digitalisering>

Regeringens proposition 2009/10:3 Tid för kultur,

SOU 2009:16, Grundanlys. Del 1. Betänkande av kulturutredningen.

SOU 2010:11, Spela samman – en ny modell för statens stöd till regional kulturverksamhet. Betänkande av Kultursamverkansutredningen

SOU 2015:89, Ny museipolitik, Betänkande från Museiutredningen.

Trendwatch 2015- American Alliance of Museums, Centre for the Future of Museums

<http://www.aam-us.org/resources/center-for-the-future-of-museums/projects-and-reports/trendwatch/trendwatch2015>

Trendwatch 2016- American Alliance of Museums, Centre for the Future of Museums –

https://aam-us.org/docs/default-source/center-for-the-future-of-museums/2016_trendwatch_final_hyperlinked.pdf?Status=Temp&sfvrsn=2

Två museer i Fisksätra- rapport av förstudie, Nacka kommun 2008

Vision för kulturmiljöarbetet 2030 - Redovisning av regeringsuppdrag om ett offensivt och angeläget kulturmiljöarbete, Riksantikvarieämbetet 2016,

Öppenhet och mångfald

*Vi har förtroende och respekt för människors kunskap
och egna förmåga - samt för deras vilja att ta ansvar*

